

УДК 811.161.2'373: 821.161.2-3.1/7.08

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ СЛІВ ІНШОМОВНОГО
ПОХОДЖЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ
ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРОЗИ)

У часи великих соціальних та економічних зрушень, до яких належать перетворення в Україні, можна простежити інтенсивні мовні процеси, а саме в лексичному складі сучасної української літературної мови. Для нашої мови характерним є значне збільшення кількості слів іншомовного походження, які зазнають кількісних і якісних змін під час уходження та адаптації в українську мову.

Проблема виявлення, входження та адаптації запозичень є надзвичайно актуальною для сучасних слов'янських мов і постійно викликає зацікавлення науковців. Запозичення стало предметом дослідження українських та зарубіжних учених (Л.Крисін, М.Брицин, В.Виноградов, Ю.Жлуктенко, Л.Баранникова, А.Бурячок, Б.Головін, Д.Лотте, І.Огієнко, С.Семчинський, А.Марті, В.Акуленко). Цій науковій проблемі присвячено чимало праць сучасних дослідників. Серед них праці Г.Кьорян, І.Гумовської, О.Павлушенко, С.Федорець, І.Мрозіцької, С.Грищенко, О.Лисенка, Г.Сергєєвої, С.Рижикової, Л.Чурсіної, Д.Мазурик, О.Стишова, О.Тодора, В.Сімонок тощо, де розглянуто процес запозичення слів як ефективний спосіб збагачення лексичного складу мови (В.Сімонок), виявлено особливості процесу освоєння іншомовних слів в українській мові на матеріалі запозичень з інших мов (О.Лисенко), проаналізовано шляхи виникнення нових термінів у сучасну українську літературну мову та їх значень (С.Федорець), розглянуто запозичені слова за різними критеріями (І.Мрозіцька).

Актуальність нашої статті зумовлена потребою систематизації слів іншомовного походження, які функціонують у прозових творах постмодерністських письменників у лексико-семантичні групи.

Мета статті – виявити склад нових слів іншомовного походження у прозових творах сучасних українських письменників, а саме: Сергія Жадана «Біг Мак²», «Депеш Мод», «Anarchy in the UKR» та Любка Дереша «Трохи пітьми або на Краю світу» й «Культ» і зробити тематичний поділ відповідних іншомовізмів. Мета роботи зумовлює вирішення таких **завдань**: 1) виявити склад нових слів і нових значень у прозових творах Сергія Жадана та Любка Дереша, запозичених з інших мов в українську; 2) визначити виявлені слова іншомовного походження за тематичними групами.

Багато лінгвістів, мовознавців, досліджуючи мовну природу запозичень, етапи входження, шляхи запозичування, функціонування, рівень адаптації, лексичний склад сучасної української літературної мови, пропонували різноманітну тематику слів іншомовного походження, беручи до уваги при цьому різні критерії. О.Лисенко поділяє іншомовну лексику за такими групами: хімія, фізика, математика, машинобудування, металургія, поліграфія, будівництво, медицина, сільське господарство, столярство, гірничка, морська, військова, текстильна справа, спорт [7, 16]. Г.Кьорян зосереджує свою увагу на таких тематичних групах, як лексика народного побуту, слова, що позначають природні явища, рельєф, рослинний та тваринний світ та лексеми-професіоналізми [6, 14]. На думку О.Степанюк, влучною є така класифікація: лексика, пов'язана з суспільно-державним ладом; назви осіб; побутова лексика; назви ігор, фігур; спортивна лексика; літературно-мистецька лексика; назви понять, пов'язаних із наукою та освітою; назви будівель, споруд, приміщень та їх частин; назви установ, підприємств, закладів; назви засобів пересування; назви шляхів сполучень; назви, пов'язані з військовою справою; назви числових понять; назви мір; форми звертання; релігійна лексика; абстрактна лексика; лексика, що характеризує почуття, стан, поведінку людини; різне (слова, які не можна віднести до зазначених вище тематичних груп) [9, 15].

Пропонуємо нашу лексико-семантичну тематику запозичень, які функціонують у прозових творах українських постмодерністів¹:

¹ Подаємо до кожної тематичної групи один приклад.

- Лексика, пов'язана з економікою, банківською справою та фінансами. Численні новітні іншомовні запозичення, які тематично співвідносяться з економікою, банківською справою і фінансами, зумовлені великими змінами в цих сферах життя і впровадженням ринкової економіки в Україні, а з нею і виникненням потреби в найменуванні нових явищ, які вже мають інтернаціональні (переважно на ґрунті англійської, французької та німецької мов) назви: *маркетинг, купюра, стелаж, рейтинг, компанія, бізнес-ланч, бізнес, офіс, банк, банкноти, бакси, дисконт, рейтинг, бюджет, долар, інвентаризація* (Напр.: «... це ж по курсу треба рахувати, невідомо, що там із **баксом**, із **баксом** все нормально» [4, 145]. **Бакси** [від англ. buck – долар]. сленг. Долари, іноземна валюта [10, 73]).

- Лексика, пов'язана з політично-суспільним ладом. Поява іншомовних слів політично-суспільної тематики в сучасній українській літературній мові зумовлена розширенням міжнародних зв'язків і посиленням впливу світових суспільно-політичних процесів на Україну: *штандарт, декрет* (Напр.: «... ректор йде на поступки і підписує ряд указів і **декретів**, крім усього іншого – **декрет** про власне звільнення» [5, 333]. **Декрет** [фр. decret, від лат. decretum] – постанова верховної влади з якого-н. питання, що має силу закону; указ, закон (н., д. про землю, про охорону пам'ятників) [11, 181]).

- Назви осіб: *менеджер, компаньйон, альфонс, терорист, диск-жокей, юрист, комерсант, бухгалтер, аутсайдер, партнер, бізнесмен, секретар, шеф, скаут, продюсер, гангстер, трансвестит, дезертир, брокер, жокей, спортсмен, дилер, фермер, тінейджер, кельнер, панк, кур'єр, клерк, гастролер, пастор, редактор, піжон, кайзер, інженер, інвестор, пасажир, контролер, альбінос, стюардеса, серфінгіст, байкер, мародер, комісар, турист, офіціант, банкір, мажор, клерк, шулер, тренер, аутсайдер, майстер, комбайнер, легіонер, капітан, ліквідатор, боксер, діджей, банкрут, адвентист, буддист, масон, дантист, кузен, пенсіонер, беркут, снайпер, аматор, генерал, фюрер, промоутер, монстр* (Напр.: «...він же фіксує кожного повішеного ним **мародера** чи **комісара** з такою ретельністю, ніби справді розраховує передати

ці списки безпосередньо святому Петрові, в сподіванні на те, що старий зарахує йому це при перепустці до райських брам» [5, 323]. **Мародер** [франц. *maraudeur* < *maraud* – шахрай] – той, хто краде речі вбитих і поранених на полі бою, а також грабує мирне населення під час війни та стихійного лиха; **комісар** [від франц. *commissaire* < лат. *commissarius* – уповноважений] – 1) назва деяких посадових осіб, які мають особливі повноваження; військовий К. (військком) – посадова особа, яка відповідає за військово-мобілізаційну та призивну роботу в певній місцевості; 3) у деяких країнах – начальник поліцейної дільниці [8, 621; 539]).

- Назви флори та фауни: *алея, спаніель, сенбернар, тюльпан, еліта, ландшафт, такса* (Напр.: «Дівчисько вигулювало пса рідкозустріваної та вельми ексцентричної породи – **спаніель**» [1, 56]. **Спаніель** [англ. *spaniel* < ісп. *español* – іспанський] – група порід собак для спортивного полювання на водоплавну, лісову та болотяну дичину. Виведені в XV – XV ст. в Іспанії [8, 850]).

- Назви предметів побуту та розмовна лексика. Репрезентована група розширила свій склад у мові, завдяки новітнім словам іншомовного походження. Це є номінативним відбиттям запозичення нових реалій побутової сфери, кількість яких значно збільшилася за рахунок уходження в повсякденне життя товарів і послуг із закордонної дійсності, що раніше були невідомими в нашому житті або вважалися екзотичними: *портмоне, парфуми, саквояж, шланг, мундштук, торшер, фурнітура, стелаж, пакет, валіза, макет, матрац, портрет, жалюзі, рюкзак, пульт, каструля, бандероль, портсигар* (Напр.: «Місячне сяйво пробивається крізь **жалюзі** на вікнах ...» [4, 143]. **Жалюзі** [франц. *jalousie*, букв. – заздрість] – багато стулкові віконниці чи штори (з нерухомих і рухомих пластинок чи дощечок, скріплених шнурами), якими регулюють світловий або повітряний потік [8, 441]).

- Спортивна термінологія: *тренінг, бадмінтон, акваланг, баскетбол, матч, футбол, волейбол, бейсбол, турнір, боулінг, спортсмен, тайм, регбі, команда, спорт, серфінгіст, серфінг, чемпіонат, туризм* (Напр.: «Бач, якась боротьба, прямо тобі **регбі**, он і пожежники вже по голові дістали, а тут і **тайм**

закінчується і команди неохоче тягнуться в тунель» [4, 67]. **Регбі** [від англ. rugby, від назви англійської школи в м. Регбі (Rugby), де зародилася ця гра] – спортивна командна гра, за умовами якої гравці передають одне одному овальний м'яч, намагаючись приземлити його біля воріт суперника або забити у ворота; вид спорту; **тайм** [від англ. time, букв. – час] – частина основного часу спортивних ігор; **команда** [франц. commande від латин. commando – доручаю, наказую] – 1) стислий усний наказ командира; 2) тимчасова або постійна організаційна одиниця для виконання певних завдань, службових обов'язків чи яких-небудь робіт; 3) особовий склад, екіпаж судна; 4) спортивний колектив; 5) код, що визначає виконання комп'ютером однієї певної операції [8, 788; 874; 537]).

- Культурно-мистецька лексика (кіно, телебачення, відео, музика, танці, архітектура, скульптура, розваги). Сфера культури й розваг теж піддалася великим змінам і запозичила багато явищ, предметів, понять з цих галузей, дуже розвинутих на Заході. Разом із явищами, предметами та поняттями запозичуються і їхні чужомовні назви як такі, що переважно не мають еквівалентів в українській мові: *хай-тек, па, рок-н-рол, кларнет, вітраж, куліса, пірует, п'єса, шапіто, сюжет, вернісаж, мадригал, трюк, фільм, вестерн, шоу-бізнес, клуб, джаз, саундтрек, поп-концерт, ток-шоу, шоу-бізнес, піаніно, оркестр, поп-зірка, декорація, дизайн, ансамбль, опера, балет, концерт, хіт-парад, мемуари* (Напр.: «... і перетворює будь-яку пафосну, сплановану в штабах забаву на суцільний цирк...на **хіт-парад** вуличної неврівноваженості ...» [5, 334]. **Хіт-парад** [від англ. hit – удача і parade – парад, марш] – 1) газетно-журнальний чи радіотелевізійний список музичних виконавців, нагороджених або вибраних читачами, слухачами, глядачами; 2) публікація цього почесного списку в нарисі, інтерв'ю, репортажі або телепередачі у порядку отримання оцінок [11, 644]).

- Назви понять, пов'язаних із наукою та освітою: *журнал, гробсбук, фольклор, тест, факультатив, буклет, ноу-хау* (Напр.: «американці просто засирають мізки всьому світові своїми **ноу-хау** на зразок пивних пляшок із різьбою чи

холодного зеленого чаю в банках» [3, 89]. **Ноу-хау** [від англ. know how – знати, як ...]. Технічні знання, досвід, документація, передача яких обговорюється при укладанні ліцензійних договорів та інших угод [10, 472]).

- Медична термінологія: *шприц, таблетка* (Напр.: «*Але на сцену повторно з'явився Семпльований, правда, уже без протигазу та шприців*» [1, 154].

Шприц [від нім. Spritze < spritzen – бризкати]. 1. Медичний інструмент у вигляді циліндра з поршнем для введення ліків під шкіру, у м'язи, вени або відсмоктування рідини з порожнини. 2. *спец.* Інструмент подібної будови, який застосовується в техніці тощо [10, 760]).

- Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *тераса, конференц-зал, апартаменти, вокзал, паркет, мансарда, котедж, туалет, тир, рефрижератор, купе, ангар, аеропорт, балкон, сауна, кіоск, салон, комплекс, кабінет, гараж, хол, фойє, арка, гардероб, ліфт, каса, склеп, фасад, галерея* (Напр.: «... *пхатись сюди і сидіти на кріслах у фойє ...*, *кататись угору-вниз ліфтом ...*» [5, 319]. **Фойє** [фр. foyer – букв. вогнище, осередок] – зал у театрі, кінотеатрі, клубі та ін. для перебування глядачів перед початком вистави, під час антракту; **ліфт** [англ. lift] – машина для підймання пасажирів і вантажів у багатоповерхових будинках, шахтах та ін. [11, 632; 353]).

- Назви установ, підприємств, закладів: *факультет, коледж, офіс, клуб, банк, ательє, бар, готель, супермаркет, ресторан, казарма, гастроном, буфет, кабінет, контора, гриль-бар, університет, магазин, кафе, відеосалон, аеропорт, комітет, автовокзал, перукарня, автобаза, наб* (Напр.: «...*аскетичний сніданок в ірландському набі, з мінімумом алкоголю ...*» [5, 320]. **Наб** [англ. pub, від public house – народний, громадський будинок] – назва дешевих шинків (переважно у Великобританії) [11, 442]).

- Назви засобів пересування та шляхів сполучень: *таксі, лайнер, рефрижератор, автобан, траса, автостоп, метрополітен, тролейбус, трамвай, метро, танкер, муніципалітет, магістраль, автострада, джип, мопед, маршрут* (Напр.: «...*в туристичному поході або на трансатлантичному лайнері, хто знає, що там у голові чоловіка*» [3, 65].

Лайнер [англ. line – лінія] – 1) Велике швидкохідне, як правило, пасажирське судно, яке здійснює регулярні рейси до певного місця призначення; 2) Швидкісний багатомісний пасажирський літак [8, 579]).

- Назви, пов'язані з військовою справою: *бінокль, бундесвер, марш, ермахт, пістолет, автомат, кордон, штурм, патруль, гауптвахта, фронт, барикада, полігон, бомбардувати, табір, штаб, петарда, катакомби, офіцер* (Напр.: «... і що тепер – де **офіцери?** де **гауптвахта?**» [5, 389]. **Офіцер** [нім. Offizier, франц. officier < лат. officium – служба, посада] – особа командного та начальницького складу в збройних силах, а також у міліції та поліції. О. мають військові та спеціальні знання [8, 701]. **Гауптвахта** [нім. Hauptwache, букв. – головна вахта] – 1) спеціальне приміщення для утримання військовослужбовців під арештом; 2) *заст.* сторожове приміщення з майданчиком, де перебували вартіві [11, 134]).

- Назви, пов'язані з морською лексикою. Слова цієї групи в українській мові теж зазнають семантичних перетворень. Морська лексика, запозичена з інших мов, посідає значне місце в сучасній українській літературній мові: *танкер, перон, скафандр, лайнер, гавань* (Напр.: «...торкаючись губами, і спиною й іншими частинами **скафандра** тонких податливих стінок ...» [4, 67].

Скафандр [від франц. scaphandre від грец. skaphē – човен і aner (andros) – людина] – герметичне спорядження, що забезпечує життєдіяльність людини під час перебування під водою, на великій висоті, у космосі [8, 876]).

- Назви продуктів харчування, страв та напоїв: *компот, кекс, коньяк, чізбургер, бутерброд, гамбургер, коктейль, портвейн, кетчуп, пломбір, кока-кола, спагеті, піца, біфштекс, макарони, консерви* (Напр.: «...сиділи бізнесмени-люди й пили безалкогольні напої, заїдаючи їх **чізбургерами**» [3, 132]. **Чізбургер** [англ. cheeseburger, від cheese – сир і (ham)burger – гамбургер] – кругла булочка з продовгуватим розрізом, де знаходиться начинка, обов'язковим компонентом якої є сир [11, 659]).

- Форми звертання та вигуків: *о'кей* (Напр.: «... *але я собі думав – о'кей, хай село відрізане від цивілізації, хай здерто дерматин, та хай навіть гучномовець не працює ...* [5, 345]. **О'кей** [англ. o'key] – так; добре, відмінно [11, 428]).

- Абстрактна лексика: *хобі, транс, сленг, арго, манера, шарм, вікенд, стрес, ілюзія, перспектива, фіаско* (Напр.: «Для нього це ніби **хобі**, проте дуже вагоме» [1, 132]. **Хобі** [від англ. hobby, букв. – коник, пристрасть]. Захоплення чим-небудь; улюблене заняття під час відпочинку, *напр.* колекціонування марок [8, 738]).

- Лексика, що характеризує емоційний стан та поведінку людини: *адюльтер, транс, манера, трюк, шарм, стрес, драйв, шок, мандраж, адреналін* (Напр.: «... коли в нього **стреси** чи що, він обов'язково блює, просто біда якась, коли починається сесія, до нього взагалі краще не підходити, такий чоловік» [4, 54]. **Стрес** [від англ. stress, букв. – напруга] – емоційний стан людини, що виникає під впливом сильних переживань [8, 864]).

- Назви елементів природи: *сквер, алея, ландшафт, пейзаж*.

- Назви одягу та взуття; назви тканин і прикрас: *шорти, піжама, бюстгальтер, комбінезон, туалет, светр, джинси, кросівки, біжутерія, футболка, піджак, чулки, костюм, уніформа, джинси, панама, кліпси, гетри, бутси, блайзер, брезент* (Напр.: «**Піджак** трапився мені за доволі цікавих обставин ...» [5, 398]. **Піджак** [англ. rea-jacket] – верхня частина чоловічого костюма з відкладним коміром і бортами, що застібаються (н., двобортний п.) [11, 469]).

- Назви комп'ютерної техніки та технології; назви офісної техніки та канцелярського приладдя. Чимало запозичень належить до цієї тематичної групи. Це можна пояснити також запозиченнями реалій у позамовній сфері – у галузі комп'ютерної техніки, інформатики й інформаційних технологій, мережі Інтернет тощо, оскільки в українській мові відсутні відповідники на позначення певних предметів. І нині спостерігаємо постійне їх кількісне зростання: *сканер, ксерокс, сайт, слайд, тест, комп'ютер, ноутбук, ролик, ноу-хау, факс, диск, трек; сканер, ксерокс, маркер, плакат, факс, сейф* (Напр.: «Я через це завжди *вмикаю всюди світло, телевізор, приймач, ноутбук* свій ніколи не *вимикаю, я*

боюся, розумієш?» [3, 145]. **Ноутбук** [від англ. notebook < note – замітка і book – книга, букв. блокнот, записник]. Тип портативного мінікомп'ютера, що нагадує книжку; має значний об'єм пам'яті, сумісний із більш потужними комп'ютерами [10, 472]).

- Назви електротехніки: *прожектор, розетка, плеєр, екран, транзистор, батарея* (Напр.: « ... взяв із собою касетний **плеєр**, натягнув фірмовий **блейзер** і *пішов* [5, 303]. **Плеєр** [англ. player, від play – приводити в дію] – компактний магнітофон із навушниками, що використовується тільки для відтворення записів [11, 477]).

У роботі подано авторську класифікацію, яка впливає з матеріалу текстів досліджених творів, а саме в молодіжній постмодерністській прозі Сергія Жадана та Любка Дереша. Тому, у процесі подальшого аналізу можливе розширення поданої класифікації.

Література

1. Дереш Л. Культ: [роман] / Любка Дереш. – Львів: Кальварія, 2006. – 208с.
2. Дереш Л. Трохи пітьми, або на Краю світу / Любка Дереш. – Х.: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. – 288с.
3. Жадан С. Біг Мак² / Сергій Жадан. – К.: Критика, 2006. – 231с.
4. Жадан С. Деш Мод / Сергій Жадан. – Х.: Фоліо, 2006. – 229с.
5. Жадан С. ANARCHY IN THE UKR // Капітал / Сергій Жадан. – Х.: Фоліо, 2007. – С. 231 – 401.
6. Кьорян Г.В. Романізми в українських говорах Хустищини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г.В.Кьорян. –К., 2001. – 20с.
7. Лисенко О.А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській нвуково-технічній термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.А.Лисенко. –Х., 1999. – 21с.
8. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / [уклад. Л.О.Пустовіт та ін.]. – К.: Довіра, 2000. – 1018с.

9. Степанюк О.В. Стилiстичнi функцiї запозичень у поетичнiй творчостi Л.Костенко: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фiлол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.В.Степанюк. –К., 1997. – 20с.
10. Сучасний словник iншомовних слiв / [уклад. Л.І.Нечволод]. – Х.: ТОРСIНГ ПЛЮС, 2007. – 768с.
11. Шевченко Л.І. Новий словник iншомовних слiв: близько 40 000 сл. i словосполучень / Л.І.Шевченко, О.І.Нiка, О.І.Хом'як, А.А.Дем'янюк. – К.: АРIЙ, 2008. – 672с.

Для української мови в останнє десятилiття характерними є такi процеси запозичення iншомовної лексики, як збiльшення кiлькостi слiв iншомовного походження та розширення їхньої актуальностi. У статтi виявлено склад нових слiв i нових значень у прозових творах Сергiя Жадана та Любка Дереша, запозичених з iнших мов в українську та створено власну лексико-семантичну групу слiв iншомовного походження за творами вище вказаних письменникiв.

Ключові слова: запозичена лексика, семантика, тематика, класифікація, словниковий склад, постмодернізм, уходження, функціонування, адаптація.

Summary. In the last decade in Ukrainian there are such characteristics of the process of borrowing as extending the quantity of the words of foreign origin and widening of their actuality. The article depicts the composition of new words and their new meanings in the prose of Sergiy Shadan and Lubko Deresh. The author of the article has made the special lexico-semantic group of borrowings according to the works of the latter authors.

Key words: borrowings, semantics, themes, classification, word-composition, postmodernism, penetration, functioning, adaptation.

ГУДИМА НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

**«ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРОЗИ)»**

**аспірантка кафедри української мови Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
асистент кафедри мовознавчих дисциплін Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка.**

Адреса: 32300

м. Кам'янець-Подільський,

вул. Огієнко, 8, кв. 47

Контактний телефон: моб. 8-097-1435461

Рецензія

на статтю Н.В.Гудими

«Лексико-семантичні групи слів іншомовного походження

(на матеріалі української постмодерністської прози)»

Стаття Н.В.Гудими присвячена актуальним питанням дослідження лексико-семантичної групи слів іншомовного походження у сучасній українській літературній мові на матеріалі української постмодерністської прози.

Авторку зацікавила проза Сергія Жадана та Любка Дереша, яскравих представників сучасної молодіжної української літератури, у мові прози яких простежено дослідницею ті процеси, які властиві і для українського мовного простору на сучасному етапі.

Н.В.Гудима виділила окремі групи запозичених слів на означення соціальних, психологічних та наукових понять, виокремила тематичні групи запозичень відповідно до діапазону їх уживання.

Акцентувала увагу дослідниця на іншомовних словах, запозичених із різних європейських мов, які характерні для сучасної доби – доби об'єднання Європи.

Вважаю, що статтю Н.В.Гудими можна рекомендувати до друку.

Науковий керівник:
доктор філол.наук, професор

Л.М.Марчук